

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka

Bakalářská práce

Karolína Hynková

Rodinné vztahy v díle Karla Václava Raise

V Olomouci 2020

Vedoucí práce: Mgr, Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Daniela Jakubíčka, Ph.D. a uvedla v seznamu literatury všechny použité zdroje.

V Olomouci dne .....

Poděkování

Ráda bych ze srdce poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za pomoc, odborné vedení a neochvějné nervy, které se mnou musel mít. Děkuji celé mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Obsah

Úvod	5
1. Sociologicko – psychologický pohled na rodinu 19. století	6
1.1. Rodina v kontextu 19. století	6
1.2. Rodina v pojetí společenských vrstev	9
2. Karel Václav Rais jako realistický spisovatel	12
2.1. Život Karla Václava Raise	13
3. Tvorba K. V. Raise s přihlédnutím k tematice	16
4. Interpretace a analýza vybraných témat a motivů rodinných vztahů v tvorbě Karla Václava Raise	18
4.1. Manželství	18
4.1.1. Kalibův zločin	18
4.1.2. V tiché chalupě	22
4.2. Rodiče a děti	23
4.2.1. Kalibův zločin	23
4.2.2. Pes	25
4.2.3. V tiché chalupě	26
4.2.4. Vnouče	28
4.3. Tchyně a tchánové	29
4.3.1. Kalibův zločin	29
4.3.2. V tiché chalupě	30
Závěr	33
Prameny a použitá literatura	35

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá rodinnými vztahy v díle Karla Václava Raise. Téma jsem si vybrala proto, že mým druhým oborem jsou společenské vědy a zaujala mě myšlenka mezioborové práce, která by oba obory spojila. Rodinné vztahy jsou téma, které je aktuální již od zrodu společnosti a velmi atraktivní po celou historii literatury.

Cílem bakalářské práce je rozkrýt základní principy rodinných vztahů v 19. století a interpretovat jejich ztvárnění v díle jednoho z nejvýznamnějších českých realistů Karla Václava Raise. Při psaní bakalářské práce pracuji s tezí, že vyobrazené rodinné vztahy v realistické literatuře odpovídají jejich reálné podobě, a že realistická literatura může sloužit jako sociologicko - psychologický vhled do problematiky rodinných vztahů. K dosažení cíle prostudujeme rodinné vztahy z hlediska společenskovedního a poté zanalyzujeme a interpretujeme vybraná témata a motivy ve vybraných dílech autora.

Práce je rozdělena na 2 základní části – teoretickou a praktickou. V první kapitole se zaměříme na teoretické společenskovední pojetí rodiny 19. století. Budeme zkoumat vztahy mezi rodinnými příslušníky v různých společenských vrstvách, přičemž se zaměříme na vrstvy střední a nižší, které se v díle Karla Václava Raise objevují.

V druhé kapitole budeme zkoumat Karla Václava Raise jako realistického spisovatele. Dále se zaměříme na Raisův osobní život, abychom pochopili, co ovlivnilo jeho tvorbu a výběr témat.

V kapitole třetí se zaměříme na tvorbu s venkovskou tematikou zabývající se rodinnými vztahy. Seznámíme se s díly, která odkrývají obraz venkovské společnosti a jejího vnitřního uspořádání.

V praktické části budeme analyzovat a interpretovat konkrétní témata a motivy rodinných vztahů vyskytující se ve vybraných dílech Karla Václava Raise. Zároveň se budeme snažit osvětlit jednání postav na základě předchozího prostudování rodinných vztahů z pohledu společenských věd.

1. Sociologicko – psychologický pohled na rodinu 19. století

1.1. Rodina v kontextu 19. století

Definovat rodinu je velmi záludný úkol pro nejednoho sociologa či právníka. V dnešních dnech existují hned 3 možné náhledy na tuto instituci, které se týkají pokrevní provázanosti, starostlivosti o členy nebo společného bydliště a hospodaření v něm. V minulosti byla rodina nejdůležitější institucí celé společnosti. Hlavní nutností pro vznik rodiny bylo uzavření sňatku a plození dětí, což zaručovalo pokračování rodu. V úvahu se brala i vysoká úmrtnost novorozenců a malých dětí, takže platilo pravidlo „čím více, tím lépe“. Devatenácté století chápalo rodinu nejen jako rodiče a děti. Rodina byli všichni, kteří spolu jedli u stolu. Tato interpretace nejvíce platila pro venkov. Zde se do rodiny počítali hospodář s hospodyní, jejich děti, rodiče manželů, vzdálenější příbuzní, dokonce i čeledínové a děvečky.

Základem každé rodiny bylo manželství muže a ženy. V našem století je běžnou praxí ženit se anebo vdávat z lásky. Ve století devatenáctém bohužel takový přepych moc častý nebyl. Do každého sňatku měli co hovořit rodiče snoubenců. Požadavky na dobrou snoubenku zahrnovaly převážně dostačující věno a dobrý původ. Pokud se i tak dostala do rodiny nedostatečně zabezpečená dívka, musela si přízeň manželových rodičů vybojovat, což bylo ne vždy možné.

Manželství je „...pouze jedna z mnoha vychytralých pastí, které nám připravila společnost. Žena (či ženy, v případě mnohoženství) souhlasí s tím, že vstoupí do celoživotního poddanství svého muže (či mužů), pro něhož bude vařit, uklízet, jemuž se bude sexuálně oddávat, kdykoli se mu zachce, a rodit a vychovávat jeho děti. Pokud se týče muže, požaduje se, aby své sexuální choutky omezil pouze na svou ženu (či ženy), nebo jí alespoň případnou nevěru tajil, žil s ní a živil její děti. Obě strany utrpí drastickým omezením své nezávislosti a samostatnosti a oba partneři získají nárok na výsledky práce toho druhého. Poté, co se narodí děti, se jejich břímě ještě zvýší, neboť tím se zcela jistě vzájemně ještě více připoutají.“ (Murphy, 1998, s.71)

Manželství v 19. století bylo upravováno Obecným zákoníkem občanským ze dne 1. června 1811. Tento zákoník vymezuje manželství jako „nerozlučné společenství“, ve kterém si manželé poskytují vzájemnou pomoc, plodí děti a vychovávají je. K uzavření manželství dochází, pokud nejsou nalezeny nějaké překážky, které by budoucímu svazku mohly vadit. „Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou učiniti platnou manželskou smlouvu.“ (Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 48) Manželství je odepřeno lidem v užším příbuzenském vztahu, nezletilým bez souhlasu rodiče nebo poručníka, lidem s všeobecně špatnými mravy, nakažlivými nemocemi a vadami. Dalšími překážkami mohou být různé náboženství, křesťané si mohli brát pouze křesťany, příbuzenství, švagrovství, muž nemůže uzavřít manželství s rodinou své manželky a naopak, cizoložství nebo zavraždění manžela. V tomto případě k vraždě nemusí ani dojít. Stačí, aby bylo jednomu ze snoubenců dokázáno, že strojí vraždu svého protějšku.

Uzavření manželství dávalo novomanželům práva i povinnosti. Manželé si museli být věrní a slušně se sebou zacházet. Obecný zákoník občanský říká, že „Muž je hlava rodiny. V této vlastnosti přísluší mu obzvláště právo vésti domácnost; náleží mu však také závazek, aby poskytoval manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případech.“ (Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 91) Co se týkalo práv a povinností žen, Obecný zákoník občanský udává: „Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku a, pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti i dáti plniti opatření mužem učiněná.“ (Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 92)

Všechna uzavřená manželství se neřídila zákony a spousta z nich nebyla ani zdaleka šťastná. Docházelo k násilí na ženách i dětech, výjimkou nebyly dokonce ani ženy těhotné. V dnešní době, kdy je těhotenství považováno za jeden z největších darů života, je pro mnohé tato myšlenka absolutně nepřijatelná. V 19. století šlo o věc naprosto běžnou. Ne běžným, nikoliv však nemožným, byl rozvod. V případě, že šlo o rozluku, na níž se obě strany dohodly, platilo následující: „Manželé mají nejprve svému faráři své rozhodnutí k rozvodu spolu s pohnutkami oznámiti. Farář je povinen připomenouti manželům při sňatku vzájemně učiněný slavnostní slib a důtklivě na srdce jim vložiti škodlivé následky rozvodu. Tyto domluvy musí býti po třikráte v různý čas opakovány. Byly-li bez účinku, musí farář dáti stranám písemné vysvědčení, že setrvávají při své žádosti, aby byli rozvedeni, ač jim třikráte bylo domlouváno.“ (Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 104) Poté se manželé sešli u soudu, který jejich manželství rozvedl.

Druhou a méně příjemnou možností byl rozvod bez srozumění, v němž měl zájem o rozluku pouze jeden z manželů. Obecný zákoník občanský stanovuje důvody, za kterých může být k rozvodu přistoupeno. „*Byl-li žalovaný uznán vinným cizoložství nebo zločinu; jestliže zlomyslně opustil žalujícího manžela nebo vedl nepořádný život, čímž značná část jmění žalujícího manžela nebo dobré mravy rodiny byly vystaveny nebezpečství; rovněž životu nebo zdraví nebezpečné úklady; kruté nakládání nebo podle postavení osob velmi citelné, opěťované ubližování; trvalá, s nebezpečstvím nákazy spojená tělesná vada.*“ (Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 109)

Dětská léta by měla být plná bezstarostné radosti a lásky. V 19. století se sice děti považovaly za požehnání, ale neznamenalo to, že si dítě užilo dětství tak, jak jej známe dnes. Je důležité si uvědomit, že mezilidské vztahy byly mnohem chladnější než dnes. Důvodem byla bezpochyby nutnost rodinu ekonomicky zajistit a udržet rodinný rozpočet v kladných číslech, což s větším počtem dětí mnohdy nebylo jednoduché. Dle demografických výzkumů, které se zabývaly právě 19. stoletím, víme, že běžný pár mohl zplodit průměrně 10 dětí.

S příchodem nového století začalo platit, že ‚Rodina je základ života‘. Objevuje se obraz ženy jako ‚*Model milující, obětavé, laskavé a všeodpouštějící matky, bytosti, jejímž posláním, ba (jedinou) potřebou je pečovat, bdít a trpět...*‘ (Lenderová, 2006, s. 151) Tento obraz se však do reálného života moc věrně nepřenesl. Matky sice věnovaly svým dětem spoustu času, ale často musely přispívat do rodinné pokladničky a vést domácnost. V životě muže hrálo uživení rodiny jednoznačný prim. Otcové věnovali skoro všechn svůj čas práci, takže do styku s dětmi přicházeli příležitostně. Jak říká Lenderová, zejména v měšťanských rodinách se udržoval kult otce a jeho práce. Jako nejstarší a nejváženější člen rodiny měl právo na klid a odpočinek, který nesměl nikdo rušit. Otcové v 19. století nijak neoplývali láskyplnou starostlivostí o své děti. Většinou jim vládli pevnou rukou často hraničící s hrubostí. Šlo o zažitý model ve společnosti.

V 19. století se velmi často řešilo, jaké pohlaví dítěte je lepší a jaké je horší. Tato otázka neměla jednoznačnou odpověď. Největší radost samozřejmě propukala po narození chlapce, hlavně pokud šlo o chlapce prvorozeného, který se měl stát hlavním dědicem majetku. Narodit se jako první chlapec však neznamenalo přísun rodičovské lásky a krásné dětství. Ba naopak. Na dědice byl vyvíjen tlak již od útlého věku. Chlapci byli připravováni na převzetí rodinného majetku nebo řemesla. Nedědicové byli posíláni do škol nebo na vyučení. Toto období znamenalo velmi úsporný životní styl, takže byl rodinný rozpočet

zatěžován téměř zanedbatelně. Po ukončení studia nebo vyučení bylo třeba jen najít odpovídající protějšek a začít si žít po svém.

Po narození dívky bylo nadšení menší. S každou další holčičkou vyvstávala otázka věna, což byl pro spoustu rodin nemalý problém. Matky, kterým se nepodařilo porodit žádného chlapce, mohly trpět pocity selhání. To mohlo být jedním z důvodů chladnějších vztahů s dcerami. Oproti tomu existovaly i rodiny, ve kterých byly dcery vítány. Někteří rodiče přišli na to, že starší dcera mohla být dobrou a hlavně velmi levnou chůvou pro mladšího chlapce.

Výchova dětí v 19. století se výrazně lišila od výchovy dnešní. Zatímco dnes se zaobírá emocionálním a duševním vývojem dítěte, ještě počátkem 20. století nejevila o tyto parametry prakticky žádný zájem. „*Rodina vštípila dítěti disciplínu a připravila je na život, současně mu vtiskla obecně uznávané standardy – distinktivní znaky pro tu či onu sociální vrstvu, které mu umožňovaly prosazení v prostředí, kam „patřilo“.*“ (Lenderová, 2006, s. 140)

1.2. Rodina v pojetí společenských vrstev

Ve vyšší společnosti byla instituce rodiny ve valné většině případů chápána a realizována jako obchod mezi dvěma rody, které se spojovaly za účelem zlepšení finančního stavu své pokladny, nebo posunu na společenském žebříčku. Vztahy z lásky nebyly tolerovány, pokud se z nich nedalo nic vytěžit. Jakási pokrokovost 19. století však zajistila, že se začalo upouštět od sňatků, ve kterých si snoubenci a poté manželé nerozuměli a nedokázali spolu ani vycházet. Důraz na vzájemné sympatie pomalu začal sílit. Pokud se mezi snoubenci nerozvinula láska, měli si být aspoň nakloněni. „*Zajistit pokračování rodu bylo ostatně hlavním důvodem sňatku. Třebaže výběr vhodného partnera nebyl pouhou rozumovou záležitostí či věcí domluvy mezi rodiči, jak bývá v obecném povědomí zakotveno, existovala v něm jistá zodpovědnost vůči tradici, vyjádřená požadavkem rovnorodosti.* (Bezecný, 1999, s. 92) „*Šlechtický sňatek ještě v druhé polovině minulého století v sobě spojoval intimní sblížení dvou lidí a zachování tradic stanovených zásad. Porušení těchto zásad nebylo časté a většinou české šlechty bylo považováno za nežádoucí. Jejich dodržení však nepřinášelo pouhé uzavírání rodinných aliancí bez ohledu na city.*“ (Bezecný, 1999, s. 93)

Dítě ve šlechtické rodině bylo již od dětství svázáno nejrůznějšími pravidly chování. Šlechtický původ neznamenal lepší zacházení nebo větší důraz na city a emoce. Výchova byla striktní a jejím cílem bylo vychovat vznešeně se chovajícího, samostatného jedince. Největší tlak byl vyvíjen na prvorozeného chlapce, pokračovatele rodu. U dívek se dbalo na správné vychování, protože bylo jedním z předpokladů pro vdavky na vysoké úrovni. Neprvorození mužští potomci měli možnost uzavírat takzvané mesalianční sňatky, to znamenalo sňatky společensky nerovné. Nenesli tak významnou odpovědnost za udržení vysokého rodového statusu ve společnosti.

Středními vrstvami společnosti rozumíme obyvatele se středním majetkem a se středním vlivem moci, tedy měšťany, kteří vlastnili městský dům, lékaře, advokáty, učitele, řemeslníky, nebo bohaté sedláky. Střední vrstva tvořila téměř 20% populace, její zásadní výsadou, na rozdíl od vrstvy nižší, byla osobní svoboda.

Že by šlo o život snadný, se ani tak říct nedá. Ve středních vrstvách se námluvy a zakládání rodiny odvíjelo od schopnosti ji ekonomicky zajistit. Obzvláště v městském prostředí nebyl sňatek dovolen, pokud muž neměl stálý příjem. Díky tomu se výrazně zvýšil věkový rozdíl snoubenců. Na venkově byla situace velmi podobná. I zde rostl věk, ve kterém se lidé brali, a to na 24 let. Souviselo to s dosažením plnoletosti, přebíráním zodpovědnosti za chod statku a odchodem rodičů na výminek. Stejně jako ve městě se i na venkově do výběru partnerů angažovali rodiče. Hlavním záměrem bylo zajistit svému potomku dostatečné jmění a lepší životní úroveň.

Co se týkalo dětí, pro střední vrstvy bylo přijatelnější mít spíše chlapce. Ti se dávali na studium nebo vyučení, našli si práci a vydělávali si na sebe a zabezpečení své budoucí rodiny. U dívek to bylo mnohem komplikovanější. Čím víc se do rodiny narodilo dívek, tím víc věna bylo třeba opatřit. V mnohých rodinách se stávalo, že se některé dcery provdaly za společensky níže postavené muže a v horším případě se nevdaly vůbec.

Nižšími vrstvami společnosti 19. století rozumíme řemeslníky s méně perspektivním zaměřením jako například pekařství, krejčovství nebo tkalcovství. Výběr partnera zde se taktéž odvíjel od schopnosti vydělat peníze potřebné pro zabezpečení rodiny. Tou neoplývali pouze muži. Své místo v rodinném rozpočtu měl i výdělek ženy. Ta pak musela rozdělit svou energii mezi péči o děti a manžela a výdělečnou aktivitu. Další skupinou nižší vrstvy byli podomní prodejci, kteří kvůli výdělku opouštěli své rodiny, ovšem většinu peněz utratili na cesty. V takovýchto případech stál celý rodinný rozpočet na přivýdělku manželky. I v této společenské vrstvě byly děti považovány za požehnání. Situace se však zásadně

zkomplikovala, pokud manžel zemřel. Vdova musela sebe i všechny své děti uživit pouze z malých peněz, které si někde vysloužila. Tyto ženy prakticky neměly možnost se podruhé vdát, protože byly chudé. A právě chudoba je často dostala až na nejkrajnější okraj společnosti mezi žebráky.

Rodinný život na venkově s sebou nesl podobné starosti. Hlavním úkolem manželů bylo uživit rodinu a udržet statek v dobré hospodářské kondici. I zde platilo, že čím více dětí, tím více štěstí v domě bylo. Statkáři se snažili každému svému dítěti zanechat nějaký majetek. Dědic, tedy nejstarší syn, obdržel statek, dívky zase věno. Rodiče se snažili zabezpečit i ostatní chlapce, nedědice, nechávali je vyučit a snažili se jim přenechat aspoň menší peněžní obnos, aby se jim v počátcích žilo o trochu lépe. Navazování vztahů nebylo na venkově obtížné. Mladí lidé si partnery hledali ve své společenské úrovni a na základě vzájemné obliby. Samozřejmě existovaly případy, kdy se ve výběru partnerů angažovali rodiče, převážně pokud si jejich dítě vybralo protějšek z chudších poměrů. Největší problém nastal, když přišla chudá dívka do bohatého statku. Přízeň tchána a tchýně se získávala velmi těžko, nejčastěji tvrdou prací na statku a porožením vnoučete, a někdy se to nepovedlo vůbec.

2. Karel Václav Rais jako realistický spisovatel

Realismus se v českých zemích rozvinul v poslední čtvrtině 19. století. „... geneze realismu souvisí se vznikem měšťanské společnosti a novodobých národních kultur, tj. s dobou, kdy se mění postavení osobnosti ve světě a kdy se člověk začíná vymaňovat z pout ztrnule feudálně stavovské organizace středověké společnosti. Tento proces probíhá ovšem velmi nerovnoměrně, má své zákruty a návraty, trvá několik století a jeho těžiště je hned v té a hned zas v oné zemi.“ (Parolek, 1964, s. 61)

Realismus reagoval na potřebu zobrazit svět v reálném světle. Studoval všechny stránky života a lidské psychiky. Pro realistické spisovatele byla typická „... uvědomělá orientace na skutečnost, snaha pochopit ji, najít její vnitřní logiku, zvěčnit ji a ztvárnit v jejích nejpodstatnějších objektivních vlastnostech a vývojových tendencích.“ (Parolek, 1964, s. 51)

Literární postavy jsou charakterově bohatě vykreslené, snaží se o co největší autenticitu na základě pozorování skutečných lidí. Autenticitě je podřízena i forma výpovědí, autoři se snažili zachytit postavy v jejich přirozeném jazykovém prostředí, takže často používali různá nářečí nebo slang.

Realističtí spisovatelé se snažili nahlížet na život ze všech stran, i z těch nepříjemných. Zabývali se sociálními tématy, jako je například chudoba, nedostatek práce nebo neširoká škála možností obživy.

Mezi největší osobnosti českého realismu bezpochyby patřili Alois Jirásek se svými Psohlavci, Filosofskou historií, F. L. Věkem nebo Temnem. Dále nesmíme opomenout Zikmunda Wintera s románem Mistr Kampanus. O venkovskou tematiku se zajímali Tereza Nováková se svým románem Drašar, Alois Mrštík, jehož románová kronika Rok na vsi sleduje život na vesnici od podzimu do podzimu, Vilém Mrštík se svou Pohádkou máje nebo Santa Luciou. Za přečtení rozhodně stojí i Kuře melancholik Josefa Karla Šlejhara.

Jednou z nejvýznamnějších literárních osobností své doby nebyl nikdo jiný než Karel Václav Rais. Jeho povídky a romány s tematikou vesnického života byly velmi oblíbenou četbou všech věkových kategorií. Rais se snažil promlouvat k širokému čtenářskému publiku, které zahrnovalo dospělé i děti. Jeho osobním cílem bylo probudit ve čtenářích vlastenecké cítění a lásku k českým zemím i lidem. Chtěl probudit obdiv k podceňované a odstrkované venkovské vrstvě společnosti. „*Sám rodem venkovan, díval se na skutečnost očima chalupníků a domkařů, které tísní společenské ponižení a egoismus rozkládající jejich*

rodiny a ohrožující národ, kteří však nesou zatím odevzdaně svůj společenský úděl.“ (Brabec a spol., 1961, s. 465) Obdivoval houževnatost a pracovitost obyčejného lidu a pokládal je za přednosti, které by měly být vlastní všem členům společnosti.

2.1. Život Karla Václava Raise

Karel Václav Rais se narodil 4. ledna roku 1859 v Bělohradu u Nové Paky, dnes známém jako Lázně Bělohrad. Jeho otec se živil jako drobný zemědělec, sem tam si přivydělával tkalcovstvím, a maminka pracovala jako švadlena. Karel se narodil jako čtvrté dítě, bohužel se se svými staršími sourozenci nikdy neseznámil, neboť všichni v mladém věku zemřeli. Rodiče měli o Karla strach, neboť nedosahoval velkého vzrůstu a byl spíše drobné postavy, proto jej chtěli dát na učení buďto krejčovské nebo hodinářské.

Karel chodil na školu v Bělohradě, kde absolvoval 3 třídy. V devíti letech byl ovšem poslán „na handl“ do Vrchlabí. To znamenalo, že strávil celý rok v německé rodině, kde se učil německému jazyku. Už jako chlapec patřil mezi nejlepší žáky. Rád trávil čas se svým učitelem Františkem Lopatářem, který jej mimo jiné učil hrát na klavír. To ještě malý Karel netušil, že se mu to bude jednou při vlastní učitelské praxi hodit.

Na doporučení učitele se rodiče vzdali svého záměru dát syna na učení, a tak Karel nastoupil na nižší reálku do Jičína, kde studoval další 3 roky. V 18 pak nastoupil na učitelský ústav. Karel to na svých studiích neměl dvakrát jednoduché, protože si jeho rodiče nemohli dovolit táhnout celou chalupu a ještě k tomu jeho školu, takže byl nucen se o své finanční potřeby postarat sám jak jinak než doučováním slabších spolužáků.

V Jičíně tedy Karel šťastně složil maturitní zkoušku s nejlepším možným výsledkem. Tehdejší maturitní zkouška se skládala ze všech předmětů, jemu ovšem byly některé díky jeho předešlým výsledkům prominuty, a tak byl zkoušen jen z českého jazyka, pedagogiky, zeměpisu a fyziky. Po ukončení školy chtěl jít učit do Prahy, ale tam se bohužel nedostal, na radu ředitele si tedy podal žádost do Trhové Kamenice, kam jej přijali. Karlovi se tam ale moc nechtělo, neboť měl silný vztah ke svému rodnému kraji a se stěhováním se vypořádal velmi těžce.

Svědomitost Karla Václava Raise neopustila ani v Trhové Kamenici, která mu však příliš k srdci nepřiřostla. Popisoval ji jako studené balvany. Jeho život v Kamenici byl velmi smutný, protože se tu nikdy necítil jako doma. Jediné, co jej těšilo, byla hra na varhany. Ovšem hraní v zimních měsících si vybralo krutou daň v podobě celoživotního problému

s kloubním revmatismem. Další potěšení ve studeném a kulturně mrtvém životě Rais našel v osvětové činnosti. Právě díky němu byla v Trhové Kamenici založena knihovna, beseda Neruda a pořádaly se vzdělávací večery. Styk s Janem Nerudou a jejich následná korespondence přinesly Karlovi jakousi dávku odvahy při vstupu do světa literatury. Nejprve skládal verše, poté se vrhl na fejetony a povídky, které začaly vycházet v různých novinách. Rais se nechal inspirovat Nerudovými Povídkami malostranskými a přebíral nutnost vyobrazit život takový, jaký ve skutečnosti je. Proto do svých textů vkládal své vlastní zkušenosti, zážitky a vzpomínky.

Život daleko od rodného kraje byl Raisovi zpříjemněn také seznámením s Marií Hroznou, kterou v červenci 1882 pojal za manželku. Rodinné štěstí vzrostlo hned rok po svatbě, kdy se manželům narodila dcerka Marie, později známá česká spisovatelka Marie Míšková Raisová, autorka Maminčiných pohádek.

Po desíti letech na Hlinecku Karel Václav Rais zamířil do Prahy, kde roku 1887 získal místo učitele na obecné škole v Podolí. Tato škola nebyla jedinou, na které ve své dobře započaté kariéře učil. Díky svědomité práci hned dva roky nato povýšil a nastoupil na chlapecké měšťanské škole na Žižkově, poté působil na chlapecké měšťanské škole na Královských Vinohradech. Vrcholem Raisovy pedagogické kariery bylo jmenování ředitelem II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. I přes zvyšující se množství povinností nezapomínal na svou literární tvorbu, ve které nadále pokračoval. Taktéž se angažoval v kulturním životě. Ve volném čase se setkával s přáteli, mezi kterými nesměli chybět například Alois Jirásek, Josef Thomayer, Jaroslav Vrchlický, Zikmund Winter a další. S nimi rád objevoval kouzla okolí Prahy, vltavského nábřeží nebo restauračních salónek.

Léta tvrdé dřiny si na Raisovi vybírala daň v podobě zdravotních komplikací. Trpěl revmatismem, bolestmi hlavy a nespavostí. Další krutou ránou v jeho životě byla smrt hned tří členů rodiny, mezi nimiž byla i jeho milovaná žena Marie. Rais se poté rozhodl odejít na zdravotní dovolenou, ale k učení se už nevrátil.

Zemřel 8. července 1926 v Praze. Bylo mu 67 let.

"Až umru jednou, ať mne tvrdá noha tím šumem všedním ve snách neruší, ať blaze potom moje plyne snění a nedočká se nikdy dokončení." (<https://dvojka.rozhlas.cz/1031-schuzka-zivot-a-dilo-pana-ridiciho-ucitele-raise-7942108>)

Slzy zastřely všechny oči a srdce vzrušeně bila, když za zvuků národní hymny, hrané na lesní rohy mizela rakev s ostatky v temné cloně před žárovištěm. Hlasitý pláč ozýval se v síni i před ní, ve velikém zástupu.

Mezi množstvím věnců a kytic budil pozornost věnec z polního a lesního kvítí z kraje „Zapadlých vlastenců“. Z těchto vzácných vlasteneckých lidí, kteří připravili národu svobodu, byl právě ten, jemuž byl dovezen z pod Zvičiny jako poslední sbohem...

„Zlaté srdce dotlouklo, navždy se uzavřela štědrá dlaň, která nám uměla rozdávat literární dary nejvzácnější. Český národ bolestně truchlí nad Raisovým mrtvým tělem. Jeho knihy, vrostlé do těla národního i do jeho duše, zůstanou nám však povždy jeho nesmrtelným odkazem

nejdražším.“

Vděčná mu paměť!“

(Prchal, Hladký, Friedrichová, 2006, s. 14-15)

3. Tvorba K. V. Raise s přihlédnutím k tematice

Tvorba Karla Václava Raise je velice širokoúhlá. Zabývá se životem ve městě i na vesnici. Vesnický způsob života a odolnost vesnického lidu Raise inspiruje. Ve svých povídkách i románech se snaží čtenáře nenásilně přesvědčit, že právě jednoduchý vesnický život založený na tvrdé práci je právě tím, co by mělo tvořit základ správně fungující společnosti.

Kouzlo jeho příběhů spočívá v tom, že se nesnaží nic idealizovat, vystupuje jako pouhý pozorovatel a snaží se čtenáři nabídnout reálný náhled do života na vesnici. Stejnému kouzlu podléhají i jeho postavy. Rais si zakládal na autenticitě nejen obsahové, ale i co se týče vykreslení jeho venkovanů. Nesnažil se nabídnout černobílé postavičky jednající na základě předurčených vzorců chování, nýbrž reálně vyhlížející postavy, jejichž složitost a charakterová barevnost odpovídaly reálnému člověku.

Mezilidské a rodinné vztahy byly v minulém století velice komplikované. Jak už jsem nastínila v první kapitole, chod rodiny se odvíjel od finančního zajištění, tedy od stavu v rodinné pokladně. Karel Václav Rais s tímto faktem velice často pracoval. „*Kreslí vesničany, jak jsou ve svém celku zasahováni společenským řádem, ukazuje, jak kapitalistické vztahy mezi lidmi ničí již v zárodku mravní hodnoty vesničanů, ba dokonce jak nezávisle na vlastní vůli se z nich stávají zlí, závistiví sobci.*“ (Brabec a spol., 1961, s. 417 – 418)

Nemůžeme však říci, že by Rais vykreslil pouze negativní stránky fungování rodin. Ve svých pracích se snažil vyobrazit jak negativně vyhlížející vztahy, tak ty pozitivní. Ty pak začlenil do díla tak, aby si stály protikladem. Čtenář je pak mohl lépe porovnat. V jiných dílech, a to zejména v dětské literatuře, Rais nabádá malé čtenáře k zamyšlení a poskytuje jim předobraz vztahů tak, jak by měly fungovat. „*... poměr rodičů a dětí, vystupuje v pracích pro mládež v ideálních barvách, jako vztah vzájemné lásky a porozumění. V raných knížkách líčí autor hlavně lásku rodičů k dětem a péči o ně; v dílech z let pozdějších a ze sklonku Raisova života pak vystupuje dětství jako dárce radosti a svěžesti, jako potěcha dospělých. Ideální vztah rodičů a dětí, pokojná tvář domova a stesk po něm mají v Raisových pracích pro mládež často autobiografický charakter.*“ (Brabec a spol. 1961, s. 467)

Tvorba Karla Václava Raise je velice rozsáhlá. Mohli bychom ji rozdělit na dvě části. V raných dílech je jeho pohled na společnost spíše kritický, zatímco v dílech pozdějších se nechává unést na vlnách vlastních ideálů.

Mezi nejznámější a nejčtenější díla K. V. Raise neodmyslitelně patří sbírka povídek *Výminkáři*, vydaná roku 1891, která zobrazuje vztahy dětí vůči vlastním, již starým rodičům. Rais se zde snaží vylíčit pokřivení vztahů ze strany dětí, které si žijí vlastními životy, hospodaří se svým majetkem a jimž začínají stárnoucí rodiče překážet. A jsou to právě dospělí děti, které se nechávají strhnout chůvě a hrabivostí a odhazují veškeré morální zábrany. Sběrka byla oblíbena čtenářským publikem, a dokonce i kritikou, například v recenzi Terezy Novákové.

V povídkovém souboru *Rodiče a děti* se Karl Václav Rais zabývá různými pohledy na rodinný život a lásku v podání rodičů a jejich dětí. Sběrka, která vyšla v roce 1909, obsahuje čtyři povídky, v nichž se dostáváme do sporu světa rodičů a jejich dětí.

Kalibův zločin je realistický román Karla Václava Raise, který byl poprvé časopisecky vydán roku 1892 ve *Světěozoru* a až po třech letech, tedy 1895, v knižní podobě. Román patří mezi Raisova stěžejní díla. Hlavním tématem je soužití několika generací a vzájemné vztahy mezi rodinnými příslušníky. Velmi specifické je vybarvení charakteru postav, které Rais zpracovává do promluv a jednání postav.

Mezi další Raisova díla řadíme *Zapadlé vlastence*, *Pantátu Bezouška*, *Západ*, *Horské kořeny*, *Mezi lidmi*, *Skleník* a mnoho dalších.

4. Interpretace a analýza vybraných témat a motivů rodinných vztahů v tvorbě Karla Václava Raise

Dílo Karla Václava Raise oplývá velkým množstvím témat a motivů převážně týkajících se venkovského prostředí a obyvatelstva. Jedním z nejčastějších je manželství, které bylo základem každé rodiny. Ne vždy však byly vztahy idylické a ve spoustě případů vedlo uzavření sňatku k doživotnímu neštěstí. Rais se dále věnoval vztahům mezi rodiči a dětmi. Popisuje změny, ke kterým dochází se stárnutím generací. Velmi diskutovaným tématem byly i vztahy tchánů a tchyní vůči partnerům a partnerkám dětí. Velice často v těchto situacích docházelo k velké nesnášenlivosti, která se mohla týkat jak přijetí partnera do rodiny, tak například odvádění výměnku.

4.1. Manželství

Manželský svazek byl nejzákladnějším motivem řady děl realistických autorů, a to včetně tvorby Karla Václava Raise. Je důležité si uvědomit, že právě uzavření manželství byl základ rodiny a rodina byla pro život na vesnici velmi důležitá. Zaručila dědice stavení a „levnou pracovní sílu“ nezbytnou pro udržení hospodářství ve výdělečném stavu. Bylo by však pošetilé tvrdit, že to byl jediný důvod uzavírání sňatku. Samozřejmě existovaly i svazky motivované milostnými city mezi dvěma lidmi. Bohužel však nebyly tak časté.

4.1.1. Kalibův zločin

V románu Kalibův zločin hraje jednu z hlavních rolí vztah mezi Vojtou Kalibou a jeho ženou Karlou. Vojta je přibližně pětatřicetiletý urostlý a pracovitý muž, který si hledá choť. Na doporučení švagra se Vojta seznamuje s mladou dívkou Karlou, která taktéž vůči Vojtovi projevuje sympatie. Mladý Kaliba je šťastím bez sebe, když Karla souhlasí se svatbou. Těší jej, že v hospodářství konečně nebude sám, a doufá, že se s Karlou budou mít rádi aspoň tak, jak jeho rodiče. Vojtova láska ke Karle má dvě tváře.

Na jednu stranu jde o velmi hluboký cit. Vojta je ochoten přehlížet Karliny řeči a nadávky, její nepříjemné a odmítavé chování. Snaží se jí udělat radost a zahrnuje ji mnohými dary a pozornostmi. Na stranu druhou se však často chová jako zamilovaný mladíček, takže při svém věku a mimořádné postavě vypadá spíše směšně.

Vojtovo snažení se ale nesetkává s radostnou odezvou. Například když Karle nechá ušít nové šaty k muzice, protože ví, že by šla ráda tancovat, a chce jí udělat radost. Karla ale dar nepřijímá s nadšením, šaty nabízí své matce se slovy, že jestli je chce, dá jí je, že je jí to jedno. (Rais, 1974) U muziky se Karla chová otráveně, nechce ani s Vojtou tancovat, protože to neumí a je těžkopádný.

„ ,Ty jsi mi pěkný tanečník, Vojto, ‘ smál se.

„Ba, tolik dupe, tlape a supe, ‘ mrzutě se smějíc, také Karla zabručela.“ (Rais, 1974, s. 131)

Vojta se všemožně snaží s Karlou zlepšit vztahy. Přeje si, aby byla stejně veselá a šťastná jako při námluvách

„Proč jela, proč jela! Znělo mu hlavou. Pravda, je proti němu mladá, ale což ji někdo nutil? Vtom mu zas napadlo, jak se k němu měla, když chodíval do Vidovic, jak jej tenkrát hned napoprvé škrtila, jak přišel domů zpola bez sebe. I potom jej ráda vídala, dováděla, smála se - - Co byli svoji, nebyla taková ani jednou. Tenkrát sama říkala, že není starý, sama že už není ztřeštěná mladice, po žádných radovánkách že netouží. Inu, pravda, mnoho těch radovánek ještě neměla, ale jaké sháňky na vsi? Dělal jí, co jí na očích viděl, kupoval, až mu bývalo úzko.“ (Rais, 1974, s.147)

Snaží se v Karle probudit milostné city, ale marně. Celá jeho snaha se obrací proti němu a Karla ho posílá spát do komory, kde nakonec spí permanentně. Karlino chování k Vojtovi je s každým dnem odměřenější a nepřátelštější, z čehož Vojta začíná být zoufalý. Neví, co Karle provedl, že se od něj odvrací a chová se, jako by jí byl odporný.

Karlin přístup je podle Vojty významně ovlivněn její matkou. Myslí se, že právě ona je příčinou všech problémů. Umocňuje v Karle negativní myšlenky a dělá zle, kde může. Obě ženy Vojtu trápí, Karla svou odmítavostí a tchyně svým pletichařením. Neustálé narážky na rodinu, kterou tolik miloval, permanentní nezájem a pohrdání ze strany manželky, výčitky, proč nemůže být lepší muž, pomluvy a ústrky si vybírají svou daň. Karla si nebere servítky ani při partnerských hádkách. Po jedné z nich i s matkou odejde z domu. Když ji jde Vojta odprosit, aby mu odpustila, a dokonce uzná, že není dobrým manželem, ale že by se rád polepšil, Karla jej odmítne. Nejprve mu řekne, že se jí protiví, poté že by raději umřela, než by se s ním vrátila domů, a nakonec že by nebyl ani dobrý táta a její dítě by se ho k smrti bálo. Ve Vojtovi se začínají shromažďovat emoce a jeho psychika vypadá jako přeplněný papiňák a po této vypjaté situaci bouchne. Chytne Karlu a mrští jí o zed'. Nesmíme se však nechat mýlit a myslet si, že je Vojta násilník z vlastní podstaty. K oběma

jeho výbuchům byl vyprovokován nemilými událostmi a ani jednou nejednal z čistého vzteku. Vojta byl velmi nešťastný, cítil ochromující lítost nad sebou, Karlou a situací, do které se dostali.

Napadení manželky dostane Vojtu k soudu a následně do vězení. A přestože si je vědom, že jej tam poslaly právě Karla s matkou, sní o tom, jak se vrátí domů za svou milou ženou a malým synkem. Nedbá ani varování a zpráv sestry, která jej přišla před ženami varovat. Po propuštění jde rovnou domů a kochá se vlastními představami o svém příchodu a budoucím životě. Ovšem když dojde k chalupě, uvidí Karlu s matkou a vojákem Rachotou, který si Karlu namlouval předtím, než byl povolán na vojnu. Dochází mu, co se děje, a vletí do světnice.

„ Tak proto jste mě trhaly? ‘ zařval ne jako člověk.

Udělal krok, a zuby maje zařaty, vyjeveným zrakem pásl po vojákově. Pravice, držící motyku v půli topůrka, švihla ještě výše –

„Nezabíjej!“ zoufale, divoce křikla Karla a vyděšena zdvihla proti němu paže.

Vypouklé oči Vojtovy těkaly z vojáka na ni –

Páž, dosud vzepjatá, mžikem švihla ještě výš, a silná, prudká praskavá rána padla Karle do temene.

Zařaté ruce maje skleslé, chroptě, vyjevenýma očima upřeně hleděl na padlou.

Neviděl, že voják, hodiv hošíčka na postel, chytil šavli, čepici i plášť a utikal ze světnice, neslyšel, že Boučková na návsi jekotně svolává lidi.

Vtom se na Karlině skrání objevila tmavá stružka, jež zvolna stékala do líce.

Pustem ve Vojtově hlavě prokmitl svit myšlenky: Já ji zabil – Kadličku jsem zabil!“

(Rais, 1947, s. 260)

Ačkoliv bychom mohli Vojtu odsoudit jako bezcitného vraha, po krátkém zamyšlení nad ukázkou musíme uznat, že tomu tak není. Vojta si před příchodem domů dělal nadějně vyhlídky na budoucí život s milovanou ženou, věřil, že ještě nic není ztraceno a že se mu podaří zachránit to málo, co mu zbylo. Když ovšem uvidí vojáka a uslyší, o čem si ve světnici povídají, celý svět se mu sesype jako domeček z karet. Zjišťuje, že to jediné, co jej s Karlou spojovalo, tedy jejich syn není ve skutečnosti jeho, nýbrž vojáka Rachoty, a že celé manželství byla jedna velká lež. Taková rána by žádného člověka nenechala klidným.

Stěžejním pro pochopení situace je uvědomit si, že Vojta nešel do domu s úmyslem zabít Karlu. Možná neměl v úmyslu zabít nikoho. V návalu emocí se Vojta dostal do stavu,

kdy nedokázal řádně vnímat své okolí a kontrolovat se. V ruce sice držel motyku, ale nemůžeme s jistotou říct, že ji vzal úmyslně. Dost možná se chytil prvního předmětu, který ležel opodál, a švihl s ním do výše v důsledku automatické reakce. Vojta Karlu zabít nechtěl. Jen co vkročil do místnosti, „*vyjeveným zrakem pásl po vojákově*“ (Rais, 1974, s. 260), ne po Karle! Karla jen stála v cestě k Rachotovi a bránila jej vlastním tělem, což se jí stalo osudným.

Jakmile Vojta uvidí na Karlině hlavě krev, celý okolní svět pro něj přestane existovat. Nevnímá ani vojáka, ani Karlíčka, ani starou Boučkovou. Vojta je otřesen svým činem, zděšen, že ublížil právě Karle, přese všechno milované osobě.

Pohled Karly je v románu zobrazen mnohem méně. Její počínání je osvětleno pouze jedním momentem v samém závěru románu, ale díky tomuto jedinému momentu pochopíme vše. Karla je mladá a bezesporu krásná dívka, kolem které se točí mladík Rachota. Karla je do něj zamilovaná a nejspíš i přesvědčena, že si ji její milý vezme. Jenomže Rachota je odvolán k vojákům, a tak se Karla ocitá sama, se zlomeným srdcem a čerstvě počatým dítětem. A to je velký problém. Karla totiž bydlí v rodné chalupě, která ovšem nyní patří švagrovi. Mladá dívka je ve velmi nepříjemné situaci. Ví, že je švagrovi na obtíž, musí jednat velmi rychle a sehnat si nějakého muže, který by si ji okamžitě vzal. Naštěstí se objevuje Vojta Kaliba, urostlý, ale starší muž, který zdědil slušný statek, jehož obhospodařováním tráví většinu času. Karla ví, že ji tlačí čas, takže se snaží být k Vojtovi milá, a doufá, že vše proběhne tak, jak má. Svatba naštěstí probíhá brzy, takže její malý problém roste dál bez povšimnutí. Uzavřením manželství se však Karle definitivně zavírají dveře k její lásce. Uvědomují si, že zbytek svého života stráví s mužem, kterého nemiluje, z čehož je přirozeně nešťastná. A právě toto neštěstí se projevuje v jejím odmítavém postoji vůči Vojtovi. Přestože se Vojta snaží, aby Karla byla šťastná, není. Ani dary, které by ženě obvykle udělaly radost, nefungují. Karla může mít pocit, že si ji Vojta snaží koupit. Zároveň by byla ráda, kdyby ji obdarovával jiný muž. Vojtovy pokusy o fyzický kontakt jí vyvolávají vzpomínky na Rachotu, kterého milovala, takže odmítání fyzických projevů lásky je z tohoto pohledu pochopitelné. Pocity bezmoci nad svým osobním neštěstím prohlubují negativní vztah k Vojtovi víc a víc. Zdálo by se, že si Karla dokonce vsugerovává své zhnusení svým mužem. Jediné, co ji drží v Kalibově chalupě je dítě. Kdyby od Vojtu odešla ještě před jeho narozením, mohlo by se roznést podezření, že dítě Kalibovo není. V tom případě by Karlu čekal život plný posměšků jejího okolí. Když se malý chlapeček narodí, je pojmenován podle matky. V 19. století bylo zvykem pojmenovat první dítě dle jednoho z rodičů. Dívku po

mamince a chlapce po tatínkovi. Karla ale se jménem Vojtěch nesouhlasí, protože chlapec přece Vojtův není. Kontakt otce s dítětem Karle není vůbec příjemný. Snaží se Vojtu od malého odhánět, jak jen je to možné. Jediná možnost pro Vojtu nastává v noci, kdy ženy spí.

Po šarvátce s Vojtou se Karla rozhoduje pohnat jej k soudu. Doufá, že by se jej konečně mohla zbavit, což jí z části vychází. Vojta je zavřen do vězení a má být propuštěn až za několik měsíců. Ve stejnou dobu se opět objevuje Karlina velká láska, voják Rachota. Karle je jasné, že by to mohla být příležitost chytnout své štěstí za pačesy a žít tak, jak si hned zpočátku představovala. Šťastná, s milovaným mužem a jeho dítětem. Toto přání je však zmařeno, protože Vojta se vrací domů dříve a najde ji zde s Rachotou. Karle je jasné, že je zle, když Vojta vrazí do světnice s motykou v ruce. Bojí se, že by mohl její milý přijít o život, takže se vrhá vstříc motyce a platí za to vlastním životem. Naštěstí je na místě mrtvá a nevidí, jak její milý bere své věci a zbaběle utíká ze světnice.

4.1.2. V tiché chalupě

V této Raisově povídce je právě vyobrazeno takové manželství uzavřené z lásky. Mladý hospodář Toník Koutecký si za svou vyvolenou vybere Pavlíčku, dceru chudého chalupníka a ševce. Partneři jsou společensky nerovní a stejně tak i po stránce ekonomické. Pavla nemá pořádné věno, do nového domova si přiveze pouze několik věcí. *„Po silnici jižně, jejíž četné hrbolce byly na kost ztuhlé, jel žebřinový vůz, tažený dvěma kravkami, červinkou a pálenkou. Vzadu za vozem kráčela ještě kráva, straka, červená a bílá; provaz, jenž obtáčel jí hrdlo, druhým koncem byl uvázan k poslední příčli pravé žebřiny. Na voze byl naložen nábytek; bylo ho hezky dovrchu, na němž ležely dokulata vycpané slamníky a dva uzly peřin, jejichž pruhované cíchy vyhlížely z bílých prostěradel.“* (Rais, 1947, s. 37) Kdežto Toník byl dědicem poměrně velkého a výdělečného statku s přílehlými poli. Přestože se sňatkem Toníkovi rodiče nesouhlasili, nechali jej přivést nevěstu do stavení. Zamilovaný pár si upravuje světnici a pouští se do práce na hospodářství, a přestože se objevují problémy mezi rodiči a mladou hospodářkou, na lásce mladého páru to moc nic nemění. Toník je sice z těžké práce a neustálých výčitek rodičů unaven, ale přesto si stojí za svou mladou ženou. *„Vzpomínal si i na křiky, které bývaly doma, když rodiče zvěděli, že od Pavly upustiti nechce, na výčitky, jež mu sypali na hlavu, na pláč matčin i na otcovy kletby. Vzpomněl si na sestry, jež také přicházely přiložit anebo Pavlu trochu zhanobit... A přec ji dostal, dostal, vybojoval si ji a jest jeho!“* (Rais, 1947, s. 93)

„A v té chvíli si Toník vzpomněl, jak se prve v chlévě vztyčila proti otci, jak vzepjala paže volajíc: „On je můj, a já ho uhodit nedám!““, a vzav ji kolem těla, vyzdvihl ji k sobě a tiskna ji volal: „Ty jsi má, drahá nade všechno!“ – (Rais, 1947, s. 94)

Vztahy mezi výminkáři a hospodáři se však stále vyostřují díky klebetám cizích lidí. Toník se snaží svou milou nabádat ke shovívavosti a ignoraci výstupů starých rodičů, protože výminkáři ztrácí nadvládu nad mladými, a proto jsou tak nevrlí. Jednoho dne však Pavlínka výstup starého pantáty nezvládne a odchází domů za svým tatínkem. Je to jediné místo, kde se cítí bezpečně. Když Toník zjistí, že je Pavla pryč a nechala stavení bez dohledu, je rozčilen, ale zároveň je mu jasné, že by Pavla jen tak ze stavení neutekla. Několik dní čeká, jestli se Pavla sama vrátí domů, ale nakonec se vydává za ní do Lánů, aby zjistil, co se vlastně stalo. V jejím rodném domě zjišťuje, že byla Pavla těhotná a porodila malého chlapce, porod byl však předčasný, s největší pravděpodobností vyvolaný rozrušením z posledního konfliktu se starým Kouteckým. Toník i Pavla jsou zjištěním zdrceni a vědí, že zpět na chalupu za Kouteckými už se vrátit nemohou, a tak Toník raději přesvědčuje jednu ze svých sester, aby s ním vyměnila větší za menší. Je mu sice jasné, že si výrazně pohorší, protože chaloupka je malinká a pole nestojí ani z poloviny za ta, která má doma, ale je rozhodnut Pavlu nevystavovat dalším konfliktům, které by další soužití s rodiči zajisté přineslo. Mladí se stěhují do nové chalupy a konečně mohou žít šťastně.

4.2. Rodiče a děti

Motiv vztahů mezi rodiči a dětmi byl jedním z nejčastějších ve tvorbě českých realistů a zejména v díle Karla Václava Raise. Autor se na jednu stranu snažil nastínit, jak by se k sobě rodiče a děti měli chovat. Zobrazoval téměř idylické vztahy, které neměly žádných negativních rysů. Na straně druhé si všímá vztahů narušených, zobrazuje rodiče, kteří ke svým dětem nemají prakticky žádný vztah, nebo jejichž city vůči dětem jsou ovlivněny materiálními okolnostmi.

4.2.1. Kalibův zločin

V Kalibově zločinu autor zobrazuje hned několik podob rodičovských vztahů. V podání starého Kaliby jde o opravdovou lásku vůči synovi i dcerám. Kaliba Vojtu podporuje ve všech jeho rozhodnutích. Nechce mu šlapat po štěstí. S láskou přijímá Vojtovu mladou ženu Karlu, toleruje i příchod její matky. Když ženy vyrokují s přepisem poloviny Vojtovy chalupy na Karlu, starý Kaliba s tím niterně nesouhlasí. Bojí se, aby toto rozhodnutí

Vojtovi neublížilo, ale i přesto nakonec přepsání dovolí. Situace ve Vojtově chalupě se zhoršuje a otec se rozhoduje přestat mladé navštěvovat, aby nedocházelo k dalším konfliktům, jimž by mohl být právě on příčinou. Nechce synovi přidělovat další problémy. Utrpení v chalupě ale Kalibu velice tíží a ubližuje mu i zdravotně.

Panímáma Boučková má svou dceru také ráda. Je však v nepříjemné situaci. Visí na krku svému zeťovi, který by chtěl mít ženské co nejrychleji z krku. Boučková je rozhodně ráda, že se o Karlu začne zajímat Vojta Kaliba. Velkou výhodou je, že má Vojta vlastní stavení s poli, takže o zabezpečení bude postaráno. Po svatbě vyjednává pro Karlu poloviční zápisnictví na Kalibově chalupě. Chce, aby její dcera vytěžila ze sňatku i nějakou finanční výhodu.

Boučková musí na své dceři vidět, jak je nešťastná. Je jí jasné, že do předešlého nápadníka byla zamilovaná a že tak rychlé vdavky po jeho odchodu na vojnu nebudou jen tak.

„Panímámě se tou chvílí tuze ulehčilo, nemohla již těch svých myšlenek přenést. Dlouho již Karlu pozorovala, rozuměla jí, ale ode dne, kdy se Karlík narodil, všechno jí to až dusilo a musila jí to říci.

Pravda, holá pravda tedy bylo, co si dávno myslila.

Proto ona Karla Vojtu chytila, sotva Rachota odešel. A dobře dělala – dobře.

Co by si byla ve Vidovicích počala! Toho smíchu, úštipků a hanby, kterých by byla užila nejen Karla, ale také ona – máma! U Konopáčů by byly nevydržely a po vsi by se byl smál kdekdo. Jak by jim to byli přáli! A ten Rachota? Byl pryč – a kdo ví, co by byl jednou udělal. Dobře udělala, dobře - - “ (Rais, 1974, s. 198)

Boučková je pevně rozhodnutá Karlu uchránit před jakýmikoliv potížemi. Ví, jaký postoj vůči Vojtovi Karla zaujala. Zpočátku se jí snaží trochu domluvit, ale nakonec ji ještě v jejím chování podporuje. Po vsi Vojtu roznáší, vymýšlí si, že Vojta pije a jaký je surovec, aby v případě nouze měla v lidech oporu. Když Vojta napadne Karlu, má již Boučková plnou náruč karet, kterými chce Karle zajistit pohodový zbytek života daleko od Kaliby.

4.2.2. Pes

Povídka *Pes* vypráví o mladém Antonínu Lubasovi, zámečníku z továrny ve Vysočanech. Rais zde zobrazuje návštěvu nevíтанého syna v domově, který již dlouhou dobu jeho domovem není.

Antonín byl jedináček. Máma bohužel zemřela a otec si našel novou ženu, s níž měl syna druhého. Jak rodina fungovala a důvod Antonínova odchodu z rodného domu, si můžeme jen domýšlet. Avšak nyní, když se po letech vrací domů, není vítán s otevřenou náručí, a to dokonce ani svým vlastním tátou. Ten jej zaprvé ani nepozná, a zadruhé se jej okamžitě ptá na důvod jeho návštěvy, což má k projevu otcovské lásky daleko.

„Pozdrav vás Pán Bůh, tatínku,“ pravil Lubas, a než se sedláček vzpamatoval, políbil mu hnědou, promodralou ruku a vzal jej kolem krku, aby jej políbil.

Starlec uhnul hlavu a hleděli si do očí.

„Co pak mne už neznáte?“ usmívaje se, řekl mladý.

Otec odtáhl ruku a couvnul ještě o krok, hleděl na syna.

„Tondo – co tu hledáš?“ ptal se udiven a polekán.

„Snad jste se mne nelekl: Pozdrav vás Pán Bůh!“ a znova vzav otce kolem krku, políbil jej na ústa.

Starý pořád ještě stál zaražen, nemoha se vzpamatovati.“ (Rais, 1947, s. 11)

Již dle podivného setkání po letech si můžeme domyslet, že vztah mezi otcem a synem bude neméně podivný. Starý Lubas neprojevil ani trochu radosti ze shledání se synem, kterého skoro 10 roků neviděl. Po příjezdu domů se se ženou dávají do závažné debaty, o co Antonínovi může jít. Bojí se, že si přijel pro peníze, nebo se nastěhovat na chalupu. Dle obou starých Antonín již nemá na nic právo, neboť byl vyplacen z dědictví, které zůstalo po jeho matce. Po celý krátký pobyt na chalupě se snaží být na Antonína zdvořilý, ale jen co je z doslechu, starají se, jak uchránit celé dědictví pro mladšího syna Ferdijanda. Ten je skutečně zbožňovaným dítětem.

Přístup staré Lubasky se může zdát pochopitelný. Antonín není její vlastní dítě a nemá vůči němu prakticky žádné rodičovské závazky. Přesto je to dítě jejího muže, a tak by jej neměla přehlížet nebo předstírat, že vůbec neexistuje. Lubaska na jednu stranu nemá o návštěvu Antonína zájem, ale na stranu druhou se diví, že jim nepřinesl žádné peníze na přilepšenou, nebo že jí nekoupil ani šátek. Starý Lubas však je otcem Antonína, a přesto se k němu chová jako k cizímu.

Když Antonín dojde k závěru, že jej v rodné chalupě nechtějí a že se bojí, aby svého bratra náhodou neobral o dědictví, rozhodne se zamířit zpět za svou ženou a třemi chlapci. S prázdnou však odejít nechce, takže má na otce prosbu, kterou mu otec nemůže odepřít. Když to otec s matkou uslyší, jsou velmi nepříjemně zaskočeni. Bojí se, aby Antonín nechtěl vyplatit půl chalupy, která otci patří. Antonín však požádá o starého psa uvázaného na dlouhém provaze. Ten jediný jej totiž okamžitě poznal a měl opravdovou radost, že jej vidí. S tím rodiče velice rádi souhlasí, protože se zbaví hned dvou nevídaných členů rodiny.

4.2.3. V tiché chalupě

V této povídce můžeme sledovat hned trojí možné vztahy mezi rodiči a dětmi. Jedním je vztah starých Kouteckých vůči synu Toníkovi a dcerám Kačce a Frantině, druhým je vztah Pavlinky a jejího otce a nakonec můžeme pozorovat vztah Pavlinky a Toníka k jejich prvnímu zesnulému děťátku a malinké Pavlince.

Staří Koutečtí byli nejspíš zvyklí, že jejich děti dělaly, co se jim řekl, takže zajisté byli velmi nepříjemně překvapeni, když jim jejich syn přišel říct, že si hodlá vzít chudé děvče. Taková dívka neměla co přinést do chalupy snad kromě několika málo svých osobních věcí a nějakého nábytku. Rodiče se tedy snažili Toníka přesvědčit, aby si takovou dívku nebral, jenomže i přes „tichou domácnost“ a další manévry se jim to nepodařilo. Toník si přece jen chudou Pavlinku vzal. Koutečtí se rozhodli veselky vůbec nezúčastnit, což by se dalo pochopit jako určité gesto vzdoru. Po příjezdu novomanželů novou paní hospodářství přivítali, jak se slušelo a patřilo, ale rozhodně to nemělo znamenat, že by se smířili s okolnostmi, za kterých do stavení přišla. Také se jim nelíbil způsob, jakým syn stavení vedl, otec si prosazoval své postupy při obdělávání polí, protože je považoval za jediné správné. Když se konflikty mezi mladými a starými Kouteckými začaly vyostřovat, snažil se Toník výstřednosti svých rodičů přecházet, protože chápal jejich pocity vlastní zbytečnosti a bezmocnosti ve vedení hospodářství. Situace se však stále zhoršovala a vztahy mezi Toníkem a jeho rodiči taktéž. Rodiče byli nespokojeni s počínáním snachy a očekávali, že si ji Toník srovná. Oproti tomu syn doufal, že se rodiče začnou chovat vlídněji, když uvidí, jak se Pavlinka snaží. Rodiče si však stáli za svým a chovali se ještě hůř, nechávali si svoje emoce umocnit povídkami po vsi. Vztek na snachu i syna dohnal starého Kouteckého k pokusu o napadení.

„Výminkář byl vztyčen, supal, z očí mu sršelo a natažená páž odstávala od těla.

Pavla již neseděla, ale stojíc blíže muže, všecka se chvěla. Když se starý tak rozzuřil, přistoupila k Toníkovi a vzavši jej za ruku, řekla: „Pojď už domů a nezlob se!“

„Vidíš, vidíš,“ ječela výminkářka na muže, „už ho zas drží!“

„Pánbůh vám to odpust’ všecko,“ Toník řekl klidněji; „ale někdy děláte jako bez rozumu!“

„Ty plemeno vejří, takhle budeš s námi mluvit?“ vzkřikl starý hlasem chraptivým i hvízdavým a pravici prudce rozpřáhl na syna.“ (Rais, 1947, s. 91)

Přestože mladí doufali, že se již napjaté vztahy trochu uklidní, starý pár si nepříjemnou událost nenechal pro sebe, takže se po celé vsi a širokém okolí proslýchá, jak se mladí na statku roztahují, dělají svým výminkářům špatně a jak se k nim vlastní syn otočil zády.

Konečné rozvrácení vztahů přichází v momentu, kdy Toník přijde na to, že Pavlinka v důsledku hádky s pantátou porodila děťátko předčasně a to bohužel nedlouho poté umřelo. Žal nad neštěstím a rozhořčení z chování rodičů přivádí Toníka k rozhodnutí opustit společné hospodářství, což rodiče přirozeně velmi rozezlí. V odloučení a po příchodu nového statkáře, který se k výminkářům chová velmi odměřeně a nehne více prsty, než je nutno, si staří Koutečtí konečně uvědomují, jak jim Toník s ženou chybí a jak by je chtěli zpět, jenomže to už není možné. Na konci si výminkáři uvědomují, jak nehezky se ke svému synovi a jeho partnerce chovali, a naproti tomu Toník s Pavlou se už nemusí bát, že na ně mají rodiče zlost.

Oproti vztahu mezi Kouteckými s Toníkem Rais staví vztah Pavlinky a jejího táty Pozdníka. V povídce je mu sice věnováno méně prostoru, ale pro porovnání to čtenáři stačí. Musíme si uvědomit, že Pozdník byl na rozdíl od Kouteckých s ženichem své dcery spokojený. Toník byl v lepším společenském postavení a byl i dobře ekonomicky zajištěn. Měl vlastní stavení s poli. Kdežto na druhé straně byla Pavla, dcera švece, který se věnoval méně perspektivnímu řemeslu, což znamenalo, že si nemohl dovolit dát dceři velké věno. Pro Pozdníka nemohla nastat příjemnější situace, než když se o jeho dceru začal ucházet bohatý ženich, který nepožadoval vysoké věno a zároveň byl ochoten zařídit své budoucí choti láskyplné prostředí k životu. O to větší radost musel mít, když se pár měsíců po svatbě vydal za mladými na návštěvu a viděl, že se má jeho dcera opravdu dobře, že manžel je na ni hodný a má ji doopravdy rád. To je sen každého rodiče, dokonce i některých rodičů z 19. století. Ovšem když se začne povídat o tom, že se Pavla chová na statku jako smyslů zbavená, utlačuje staré výminkáře, dělá jim naschvály a div je za vše nebije, musí se tatínek dojit ujistit, že tomu tak není. Oproti Kouteckým však s dcerou mluví laskavě, nechá si vše

vysvětlit, a dokonce Pavlu podporuje, aby zacházení tchánů vydržela. Gesta podpory bychom v chování Kouteckých hledali velmi těžko. Jejich jednání se vyznačuje psychickým nátlakem, kdežto Pozdníkovo soucitem a porozuměním.

Nejhorším momentem pro starostlivého otce musel být zajisté moment, kdy jeho dcera sama přišla ve stavu vysokého rozrušení a ještě ke všemu v pokročilém stupni těhotenství. Můžeme jen hádat, jak traumatický pro všechny tento okamžik musel být, hlavně když únavou zmučená Pavla začala rodit. Takový okamžik musí být těžký pro každého rodiče, ovšem nic jej nezasáhne víc, než když čerstvě narozené děťátko umře. Pavlin otec musel být zlomený, když mu umřelo vnouče přímo před očima, navíc se musel bát i o dceru, protože takové neštěstí je pro matku nejhorším zážitkem v životě, se kterým se spousta z nich nikdy nesrovná. Bylo zajisté zapotřebí podpořit dceru, aby se neutopila v nekonečném žalu, který určitě cítila. Když se Toník rozhodl odejít z hospodářství a nastěhovat se do domku po sestře a jejím muži, Pozdníkovi se zajisté ulevilo. Znamenalo to, že se Pavla nebude muset vrátit do domu, kde byla nešťastná, a k lidem, kvůli kterým zemřelo její první dítě. Znamenalo to, že se Pavla konečně bude mít opravdu dobře, a starému otci se splní sen.

4.2.4. Vnouče

V povídce Vnouče Karel Václav Rais vypráví o starém manželském páru Malivánků, kteří měli dvě dcery. Obě dívky opustily rodinnou chaloupku a vydaly se za prací do města. Mladší dcera si bohužel práci neudržela a otěhotněla. Otec se dívky vzdal a nechtěl, aby se dcera vrátila domů. Dcera bohužel zemřela a její dítě se stalo sirotkem. Po několika letech hošík přijíždí do vesnice Doleni, kde žijí jeho babička s děda. Všichni doufají, že se chlapce ujmou, ale oni se k němu nehlásí.

Starý Malivánek byl velmi chudý, ale pracovitý muž. Jeho žena oplývala pracovitostí stejně. Žili ve starém a skoro se rozpadajícím domku, ale zahrádku měli pěstěnou. Malivánek byl velký zahradník a zbožňoval svou jablon a hrušeň. Stromy opečovával a měl z nich velkou radost. City, které choval ke své zahrádce, byly mnohem otevřenější než ty, kterými zahrnoval svou rodinu a děti.

Pro Malivánka muselo být zklamání, že se mu narodily pouze dvě dcery a že tedy nebyl nikdo, kdo by převzal hospodaření na chalupě. Vztah k dcerám byl velmi chladný. Nikdy jim neřekl, že by je měl rád, nikdy jim neprojevil ani kouska lásky. Starší dcera se vdala do Nymburka a mladší, Lojzka, odešla do města do služby. Když ale dívku propustili ze služby a když otěhotněla, prosila rodiče, aby se mohla vrátit domů. Matka by dceru přijala

zpět, měla ji ráda, ale otec již o dceři nechtěl ani slyšet. Dle jeho názoru neměla Lojzka co odcházet z domu, ale odešla, takže vše, co se poté odehrálo, byl jen její problém. Malivánek byl dcerou zklamaný a bylo mu jedno, co s ní bude. To ona se rozhodla odejít, to ona se nechala propustit a to ona si nechala udělat dítě. Když přišla zpráva, že Lojzka umřela, matka málem utrápila a zbyla jí „*sotva polovička*“ (Rais 1947, s. 154) Pantáta také sešel, ale nikdy si nikomu srdce nevyllil. Po dceři zbyl malý chlapec a vyvstala otázka, kdo se jej ujme. Starý domkář o vlastním vnoučeti ale ani slyšet nechtěl. Navíc se do věci vložila starší dcera Frantina, která na rodiče tlačila, aby si cizí dítě nebrali a aby ji neokrádali o její dědictví.

„*Poslouchej, Francka, my jsme tvou sestru z domu neposílali, my jí nelákali, mohla tu být ještě. Co pořád o tom dítěti? Neboj se, že ti někdo vezme, co ti patří, ale čekej, až nás zahrabou: já taky dřív nic nedostal. To je pravda, dvě dcery jsme měli, ale ty tátu a mámu neměly v srdci žádná. Ted' už máme jen jednu, o druhou jsme přišli!*“ (Rais, 1947, s. 154)

Přestože si starý Malivánek neustále stojí za svým a o vnoučeti nechce ani slyšet, nakonec se nechá vlivem okolí přesvědčit, aby se na chlapce šel podívat. Když jej uvidí a zjistí, že je podobný Lojzce i jemu samotnému. Nátlak potlačovaných emocí a citů jej donutí vzít chlapce domů a postarat se o něj.

4.3. Tchyně a tchánové

Karel Václav Rais v několika svých dílech zobrazil tchyně a tchány právě tak, jak je má velká část společnosti zažité, tedy jako zlé a nevrle staříky, kteří mají pocity vlastního selhání ze ztráty kontroly nad svými dětmi a svým hospodářstvím. Raisovi se povedlo tyto postavy vybavit barvitým charakterem, který baví i děsí.

4.3.1. Kalibův zločin

V tomto románu Rais zobrazuje dva protichůdné typy tchánů a tchyní. Na jedné straně stojí hodný pantáta Kaliba, který se ke Karle zpočátku chová jako k vlastní dceři, ale poté se klidí do ústraní a s ženami v chalupě zpřetrhává kontakt. Na straně druhé máme dokonalý předobraz tchyně, která navenek vystupuje jako hodná babička z pohádek, uvnitř je zlá žena.

Postava Boučkové je na první pohled velmi černobílá. Neměli bychom ji však okamžitě odsuzovat. Lidé se neškatulkují na ty pouze zlé a ty pouze dobré. V každém člověku je kousek od obojího a záleží pouze na tom, která část převažuje. Panímáma je opravdu zlá žena, ale všechny zlé skutky vycházejí ze starostlivosti o dceru. Boučková

přiměje Vojtu k přepsání půlky chalupy na Karlu. V tu chvíli určitě neplánuje Vojtovu postupnou osobnostní likvidaci. Chce pouze, aby byla dcera zabezpečena pro každý případ.

Boučková je spokojená s tím, jak Vojta kupuje Karle, na co si pomyslí. Potřebuje však Vojtu motivovat, aby v obdarovávání neustával. Když Karla dostane nový kožich, Boučková vykládá, že to přeci nebyl žádný dar, nýbrž věc nutná. Zmiňuje se, jak Karla ráda chodila k muzice, a přiměje tím Vojtu pořídit „opravdový“ dar, nové šaty.

Poté si ale Boučková začíná stěžovat, že ona od Vojty nikdy nic nedostane, přitom mu dává celý svůj výminek k přilepšení. Je pravda, že Boučková opravdu výminek dává, ale rozhodně to není nezištná výpomoc mladým manželům. Boučkové se hodí, že pak po vesnici může vykládat, jak dává poslední, co má, do Kalibovy chalupy. Dělá z Vojty nevděčníka a rozhazovače. Když se Vojta opije při muzice, využívá situace a při každé další příležitosti vykládá lidem, jaký je Vojta pijan a jak to s ním má Karla těžké. Boučková je vychytralá a tímto jednáním si nejspíš připravuje podpurné prostředí pro případ, že by se to v Kalibově chalupě zvrtno. Osobně proti Vojtovi nic nemá. Ví, že je to hodný muž, který má její dceru opravdu rád, a že by pro ni udělal, co jí na očích vidí, ale zároveň se snaží zničit jeho psychické zdraví tak jeho pověst.

Na druhé straně je vyobrazen spor Boučkové a jejího zetě Konopáče, manžela její starší dcery. Konopáč je povinen odvádět panímámě výminek, který činí menší obnos peněz, mléko a brambory. Zet' sice jedná podle úmluvy a plní povinnosti tak, jak je psáno, ale pokaždé si najde skulinku, díky které může Boučkové udělat nějaký naschvál. Počínaje zkyslým mlékem, které uchovává ve špinavém vědru pod schody, protože nikde není psáno, že tak mléko uchovávat nesmí, složením brambor přímo za vraty Kalibova stavení konče. Je zřejmé, že Konopáč se v naschválech vyžívá. Baví jej, jak se panímáma vzteká. Po letech společného soužití to pro něj musí být jistě osvobozující pocit.

4.3.2. V tiché chalupě

V povídce jsou zachyceny dva pohledy na tchány. Prvním je vztah mezi Toníkem a Pozdníkem, otcem Pavlinky. Zde se Rais moc nerozepisuje, ale i přesto můžeme říci, že tito dva muži mezi sebou nemají žádný problém. Pozdník je rád, že vdal dceru za slušného muže, a to se zanedbatelným věnem. A Toník je zase rád, že mu Pozdník Pavlinku bez okolků dal. Pozdníkovým přáním je, aby spolu byli novomanželé šťastní, a v nelehkých momentech je přichází podpořit. Stejně tak činí po smrti prvního dítěte. Mohli bychom říci, že postava Pozdníka může být chápána jako prototyp správného tchána. Nechává mladé hospodařit dle

jejich nejlepšího přesvědčení, nesnaží se jim dávat zbytečné rady do života, a když přijde nějaký problém, postaví se za oba manžele a pomůže jim.

Oproti tomu ve vztahu Kouteckých vůči Pavlince pozorujeme absolutní protiklad. Staří manželé se horko těžko vyrovnávají s faktem, že do chalupy přijde chudá dívka, která nepřinese žádné peněžité věno. Svůj nesouhlas projevují i tím, že se vůbec neúčastní veselky, což bychom bezpochyby mohli brát jako projev vzdoru vůči rozhodnutí syna. Při nastěhování snachy se sice tváří smířeně, ale brzy začínáme pozorovat projevy nelibosti, kterou Koutečtí vůči Pavle cítí.

Panímáma považuje Pavlu za rozhazovačnou. Nelíbí se jí, že zavařuje kaši do mléka místo do vody, že vaří kávu příliš často, když Koutecká byla zvyklá vařit kávu pouze v neděli. Pavla dává kravám moc sena, když jim však dá méně, je to špatně, protože krávy pak nedávají téměř žádné mléko. Tím plýtvá na domácí spotřebu, místo aby jej prodala. Panímámě vadí, že se novopečená hospodárka pěkně obléká, upravuje a přešívá si oblečení, přivydělává si šitím pro známé a začíná si pomalu připravovat výbavičku. Dle staré statkářky jde o absolutně zbytečnou práci a často mladou poučuje, že by si měla víc hledět hospodářství než parády.

Koutecká se v napomínání Pavly vyžívá, je ráda, když jí může říci Pavlinko, přičemž pokaždé používá nepřijemnější a štiplavější tón. Má radost z každé chyby, z každého nedostatku, který může Pavle vyčíst, a pokaždé jí svorně radí, aby dokázala, že přestože je stará, stále má nad snachou navrch.

Starý Koutecký zpočátku vystupuje umírněněji než jeho žena. Když se mu přijde Pavla představit, je okouzlen její krásou. Jídlo, které Pavla výměnkářům přináší, pokaždé sní a pochvaluje jej, ale jakmile si začne Koutecká stěžovat, svorně se přidává. Pantáta je nejspíš deprimován odsunutím na druhou kolej a ztrátou kontroly nad hospodářstvím, takže odmítá vycházet z výminku. Výjimkou jsou pouze návštěvy kostela. Pobyt v pár místnostech jej však činí nevrlejší a negativní emoce a pocity umocňuje. Výrazně tomu napomáhají i neustálé lamentsy Koutecké, která na snaše nenechá jedinou nit suchou.

„ ,To věřím,‘ spustila zase, ,chtěla by, abychom byli s nimi. Ještě jí je málo, že přišla holá do všeho, a chtěla by snad i ten náš ubohý vejměnek shltnout.‘ – (Rais, 1947, s. 57)

Když se k panímámě připojují i lidé z vesnice, kteří mají Pavlu za namyšlenou paničku, která se snaží výminkáře utrápit, začne se Koutecký ke snaše chovat snad ještě hůř než panímáma. Na rozdíl od ní se nesnaží přetvařovat a vyčíní Pavle tak, že mladá raději uteče z nového domova.

„,Rozumíte, nevěsto‘ – a při tom slově se zachechl – , nesmíte si myslet, že to tak nechám stále, abyste vy tady poroučela, roztahovala se, a syn aby musel prodávat krávy a dělat dluhy!‘ hroze do prázdna ryl dále.

„,Neporoučím, pantáto, co můžu, dělám, ale tolik nemám, abych mohla pomoci!‘ odpovídala mu smutně.

„,Děláte, co můžete! Paní děláte, jste pořád i když jdete ke kravám, plná parády, tenhle váš pokojíček je jako na faře a ne v chalupě, o dobytek se kale nestaráte, slepice vám zanášejí, roznášíte nás mezi lidmi, mně byste s chutí natloukla, nejraději byste nás vyhnala ze stavení - ‘ V tom se zamlčel; Pavla se naň zahleděla těma svýma velkýma očima, jež byly rozevřeny doširoka. Rty se jí chvěly.‘“ (Rais, 1947, s. 107)

Ke smíření se snachou dochází u panímámy v momentu, kdy se do chalupy nastěhuje její dcera Kačka se svým mužem. Noví statkáři dělají výměnkářům doopravdy naschvály. Výminek odvádějí, ale jeho podoba se výrazně liší od představ starých Kouteckých. Povinně odvedené dva bochníky se nedají ani jíst, Kačka si z vlastní matky dělá levnou pracovní sílu, manžel Kubík plní závazky vůči výměnkářům pouze tak, jak je psáno ve smlouvě a odmítá udělat cokoliv navíc. Teprve v tu chvíli si panímáma uvědomuje, jak se Toník s Pavlou starali, jak se k nim hezky chovali a že se vůči oběma mladým chovala velmi hrubě. Jestli k prozření došlo i u pantáty, v povídce nastíněno není. Můžeme se jen dohadovat, jestli si stýskal po synovi, který plnil své povinnosti vůči rodičům s nadstandardním nasazením, a po snaše, která měla snahu napéct a navařit a plnit si povinnosti dle své nejlepší vůle, nebo se cítil ublíženě a nešťestí, do kterého se dostal, dával za vinu právě těmto dvěma, protože to oni se přestěhovali a vyměnili chalupu se švagrem Kubíkem a sestrou Kačkou.

Závěr

Ve své závěrečné práci jsem si vytyčila cíl rozkrýt základní principy rodinných vztahů v 19. století a porovnat zjištěné údaje s interpretacemi rodinných vztahů v díle Karla Václava Raise.

V teoretické části práce jsme si udělali obrázek o podobě rodiny 19. století. Základem rodiny bylo manželství muže a ženy, které se většinou uzavíralo z důvodu finančního přilepšení a udržení společenského statusu. Obecně vzato vztahy v rodině se často odvíjely od stavu rodinné pokladny. Ve vztazích rodičů a dětí nebylo moc prostoru pro projevení emocí. Od dětí se očekávalo, že se v rodině naučí chování odpovídajícímu dané společenské vrstvě. Rodiče se snažili všechny své děti zaopatřit, dobře vyženit a vyvdát a zajistit jim tak slušnou budoucnost. Zároveň jsme si přiblížili život Karla Václava Raise a jeho tvorbu, která se zabývala venkovskou tematikou. Rais sám pocházel z vesnického prostředí, ve kterém žil i mnoho let v rámci své učitelské praxe v Trhové Kamenici a právě zde čerpal spoustu inspirace pro své práce. Jedním z nejčastějších témat a motivů jsou rodinné vztahy, nejzákladnější jev, který se ve společnosti objevuje napříč celou historií.

V části praktické analýzy a interpretace jsem vybrala několik témat a motivů, které Karel Václav Rais ve své tvorbě s oblibou zobrazoval. Jednalo se například o motiv nešťastného manželství, které mohlo být nešťastné z vícera důvodů. Jedním z nich mohla být absence milostných citů u jednoho z partnerů, dalším zásahy třetí strany do chodu domácnosti. Dalším motivem je těžké dětství osamělého sirotka nebo pokřivené vztahy mezi rodiči a dětmi. Tyto vztahy se mohly zkomplikovat výběrem nežádoucího partnera nebo odcizením otce od vlastního dítěte do takové míry, že je bere jako cizího člověka. Rais rád dává dvě různá pojetí jednoho tématu do očividného protikladu, což nutí čtenáře nahlížet na rodinné vztahy jako na pestrobarevnou škálu nekonečných možností.

Je důležité uvědomit si, že rodinné vztahy byly a jsou velmi komplikovaným jevem ve společnosti. Každý člověk je jedinečné individuum, které má jedinečnou mentální stránku a pohled na život i vztahy. Díky dalekosáhlé škále charakterů aktérů rodinných a jakýchkoliv mezilidských vztahů můžeme říci, že každý z nich je neopakovatelný. V žádném případě neplatí, že by rodinné vztahy v 19. a vlastně jakémkoliv století byly pouze špatné nebo pouze dobré. Můžeme si jen udělat obrázek o tom, jak rozmanité tyto vztahy byly.

Při psaní bakalářské práce jsem pracovala s myšlenkou, že vyobrazené rodinné vztahy v realistické literatuře by měly odpovídat jejich reálné podobě a že realistická literatura může sloužit jako sociologicko - psychologický vhled do problematiky rodinných vztahů.

Důkazem, který mou tezi podporuje, je fakt, že realističtí autoři při sbírání látky pro svou tvorbu stylizovali do pozorovatelů sociálních jevů. Navíc cílem realismu bylo zobrazit skutečnost v co nejreálnějším obraze. Právě z tohoto důvodu se domnívám, že česká realistická literatura je velmi dobrým zdrojem informací pro další humanitní vědy, jako je historie nebo vědy společenské.

Prameny a použitá literatura

BEZECNÝ, Zdeněk: *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*, in: PETRBOK, Václav, ed. *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 1999, 244 s. ISBN 8020006850.

BRABEC, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Milan JANKOVIČ, Karel KREJČÍ, Zdeněk PEŠAT, Miloš POHORSKÝ a Miloš POHORSKÝ, MUKAŘOVSKÝ, Jan a Miloš POHORSKÝ, ed. *Dějiny české literatury. [Díl] 3, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 631 s.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský [online] 2020 [cit. 18.6.2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna#>

LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006, 376 s., [16] s. obr. příl. Fénix, sv. 16. ISBN 80-7185-647-9.

MACHALA, Lubomír, Josef GALÍK, Erik GILK, et al. *Panorama české literatury*. (1), Do roku 1989. Praha: Knižní klub, 2015, 607 s. Universum. ISBN 978-80-242-4818-9.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2.

OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř. Praha: Academia, 2000, s. 733-1522. ISBN 8020007083.

PAROLEK, Radegast. *O realismu v literatuře: přednášky o tvůrčí metodě a uměleckém systému v tvorbě realistických spisovatelů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, 164 s.

PRCHAL, Zdeněk, Martin HLADKÝ A Hana FRIEDRICHOVÁ. Život a dílo Karla Václava Raise. 1. vyd. Lázně Bělohrad: Městské kulturní středisko Lázně Bělohrad, 2006, s. 14-15.

RAIS, Karel Václav a Milan PÁVEK. *Kalibův zločin*. 25. vyd. (v ČS 1.). Praha: Československý spisovatel, 1974, 263 s.

RAIS, Karel Václav. *Rodiče a děti*. 10. vyd. V Praze: Česká grafická unie, 1947, 200 s.

<https://dvojka.rozhlas.cz/1031-schuzka-zivot-a-dilo-pana-ridiciho-ucitele-raise-7942108>

<http://www.lazne-belohrad.cz/osobnosti-mesta/karel-vaclav-rais/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Karolína Hynková
Katedra:	Katedra českého jazyka
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Rodinné vztahy v díle Karla Václava Raise
Název v angličtině:	Family relationships in literary work of Karel Václav Rais
Anotace práce:	Tato práce se zabývá charakteristikou rodinných vztahů v 19. století a porovnáním s pojetím rodinných vztahů v díle Karla Václava Raise
Klíčová slova:	Rodina, vztahy, 19. století, Karel Václav Rais, realismus
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is concerned with characteristic of family relationships in 19th century and compares it with the concept of family relationships in literary work of Karel Václav Rais
Klíčová slova v angličtině:	Family, relationships, 19th century, Karel Václav Rais, realism
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	37
Jazyk práce:	čeština